

DOUĂ DOCUMENTE PRIVIND POSESIUNILE FAMILIEI JAKŠIĆ DIN COMITATELE CENAD ȘI TIMIȘ*

Adrian Magina

Cuvinte-cheie: *voievod Jakša, linia masculină a familiei, descendență feminină, Coroana maghiară*

Familia nobiliară Jakšić a fost, în secolele XV-XVI, una dintre cele mai reprezentative din elita bănățeană, atât datorită implicării în evenimentele politice ale vremii, cât și datorită patrimoniului funciar deținut în arealul bănățean și al văii Mureșului. Originară din Jagodina, provincie a vechii Serbii, fiii voievodului Jakša s-au refugiat în regatul Ungariei, datorită amenințării otomane tot mai pregnante. Aproximativ în jurul anului 1464 se vor așeza în comitatul Cenad, stabilindu-și reședința la Nădlac, de unde și particula nobiliară - Jakšić de Nădlac. Primii doi reprezentanți ai familiei în regatul Ungariei, Ștefan și Dimitrie, au fost printre cei mai activi nobili ai vremii lor, participând la aproape toate campaniile militare inițiate către regele Matia Corvin. Fidelitatea față de coroană le-a fost răsplătită cu mai multe donații în diverse comitate ale regatului, la care cei doi frați au adăugat altele, obținute prin cumpărări, ajungând la un total de 85 de posesiuni. Cu precădere moșiile lor au fost concentrate în arealul limitrof văii Mureșului, respectiv în comitatele Cenad, Arad și Timiș. Pe domeniile lor au colonizat populație sârbească și, potrivit tradiției, au patronat construcția unor mănăstiri ortodoxe. După moartea celor doi frați, averea acumulată de aceștia a revenit urmașilor, respectiv lui Marcu, fiul lui Ștefan, și lui Petru, fiul lui Dimitrie. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, familia se stinge pe linie masculină după moartea lui Marcu, în 1537, și a lui Ioan, fiul lui Petru, în 1543. Singurii moștenitori rămași în viață au fost cele șase fete ale lui Marcu și ale soției sale Polixena. Căsătorite cu reprezentanți ai nobilimii maghiare, românești ori sârbe, fetele lui Marcu vor prelua și vor duce mai departe dificila sarcină a moștenirii familiale¹.

*„Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul Programe postdoctorale pentru dezvoltare durabilă într-o societate bazată pe cunoaștere, cod contract: POSDRU/89/1.5/S/60189, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013”.

¹ Pentru istoria familiei: Borovszky Samu, *A nagyylaki uradalom története*, în *Értekezések a történeti tudományok köréből*, Budapest, 1900, p. 16-50; Алекса Ивић, *Историја Срба у Угарској од пада Смедерева до сеобе под Чарнојевићем (1459-1690)*, Zagreb, 1914, *passim*; Момчило Стемић, *Породица Јакшић у Банату*, în *Банат кроз бекобе*, Beograd, 2010, p. 33-63; Livia Magina, *Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac*, în „Analele Banatului”, 2010, p. 143-148.

Cele două documente la care se face referire în continuare privesc tocmai problematica moștenirii posesiunilor familiei Jakšić după stingerea ambelor ramuri pe linie masculină. Conținutul lor a suscitat interesul istoriografiei pozitivistice maghiare din secolul al XIX-lea, în special al lui Samu Borovszky, cel care a și pus în valoare informațiile cuprinse în aceste acte în studiul dedicat domeniului de Nădlac². Primul dintre ele privește împărțirea averii între surorile Scolastica și Elisabeta, fiicele lui Marcu. Documentul, păstrat într-o copie de epocă, este nedatat. Samu Borovszky, corelându-l cu altele, îl data în anul 1560³. Aleksa Ivić acceptă varianta propusă de Borovszky și publică un extras în limba latină, care conține însă anumite inexactități de detaliu, care nu se potrivesc cu documentul original⁴.

Prevederile cuprinse acolo sunt simple: cele două nobile doamne își împart de comun acord bunurile din comitatele Cenad și Timiș. Anumite elemente indică însă o posibilă datare mai timpurie a actului. La aceasta pledează în primul rând modul cum sunt înscrise localitățile, fără a aminti în vreun fel de stăpânirea turcească. În mod cert, în jurul anului 1560, data propusă de Borovszky, cea mai mare parte a localităților pomenite se aflau deja în sfera dominației otomane, ceea ce ridică semne de întrebare asupra motivului împărțirii acestor bunuri, din moment ce ele nu mai erau în posesia celor două surori. De asemenea, o parte a localităților menționate în actul din 1559 (anexa II) apar ca fiind stăpânite de otomani, dar în documentul de față aparțin integral Elisabetei și Scolasticeii, ceea ce poate indica că respectiva divizare a bunurilor este anterioară înscrisului din 1559, care înregistra deja prezența turcească. În aceste condiții, plasarea temporală a actului în intervalul 1540-1550, poate chiar în anul 1543, după moartea ultimului reprezentant masculin al familiei, pare mult mai plauzibilă. Potrivit prevederilor din document, târgul și cetatea Nădlac urmau a fi stăpânite în comun de cele două, dintre localități Scolasticeii revenindu-i integral Mezöhegyes, Királyhegyes și Felnacul împreună cu cetatea aparținătoare aflată la Serfești, iar Elisabetei Békéssámson, Sâmbăteni, Seceani precum și târgul și cetatea Sasvár. O situație aparte a avut-o târgul Csomorkány, unde este nominalizată fiecare sesie ajunsă în stăpânirea uneia sau alteia dintre surori. Aparte sunt trecute bunurile din comitatul Timiș, mai exact șapte sate cu numele de Péterlaka, localități dispărute situate în apropiere de Stamora Română, opt sate nenominalizate din apropiere de Lugoj și o stradă cu o curte nobiliară în acel oraș rămasă neîmpărțite.

² Borovszky S., *op. cit.*, p. 33-35.

³ *Ibidem*, p. 34.

⁴ A. Ивић, *op. cit.*, p. 184, nota 14.

Al doilea act face referire la bunurile lui Petru Jakšić, fiul lui Dimitrie, care, în urma morții sale, le-a lăsat fiului Ioan. După decesul acestuia, fără urmași, posesiunile și părțile sale de posesiune din 8 localități au intrat în mâinile coroanei maghiare, respectiv a regilor din dinastia habsburgică. Alte opt sate și părți de sate erau înregistrate cu alt statut, datorită faptului că se găseau în stăpânirea otomanilor. Dintre cele 16 localități menționate în acest document majoritatea se aflau în comitatul Cenad, intrate de altfel pe mâna fiscului imperial, o mai mică parte fiind situate în comitatul Timiș și în consecință parte teritoriilor de sub dominația turcească.

În esență, cele două documente constituie un episod de istorie bănățeană de la mijlocul secolului al XVI-lea și surprind modalitatea de transmitere și parcursul unor bunuri imobiliare într-o familie nobilă rămasă fără urmași pe linie bărbătească.

ANEXE

I

circa 1540-1560

MOL, E 148, NRA, fasc. 759, nr. 43, copie de epocă, scrisul împărțit pe două coloane.

Împărțirea bunurilor din comitatele Cenad și Timiș aparținând răposatului Marcu Jakšić de Nădlac, între ficele sale Scolastica, soția lui Ladislau Zelemeri, și Elisabetha soția lui Ladislau Dóczy.

Divisio bonorum magnifici olim Marci Jaksit de Nagylak inter dominam Elisabetham filiam eiusdem, relictam egregii domini Nicolai Doczy et dominam Scholasticam Jaksit, filiam eiusdem Marci Jaksit, consortem egregii Ladizlai Zelemeri.

In comitatu Chanadiensis:

Portio domini Ladislai Zelemeri

Castrum Nagylak communiter

Nagylak meditas intra fossam, mediatas extra fossam.

Mező hegyes integre

Kiraly hegyes integre

Rakos predium et per Zelemeri colonis condescensa integre.

Zombatheli medietas

Fellak integre cum castro Czeffresd integre

Divisio colonorum oppidi Czomorkan:

Portio domini Zelemeri

Paulus Judasz; Demetrius Kÿs

Paulus Tot; Franciscus Czierka

Joannes Thöromposi; Valentinus Bagocz

Stephanus Haÿoss; Valentinus Papi deferit et deserta domus eius.

Paulus Barbeli; Nicolaus Perts

Joannes Olasz; Stephanus Benicze

Blasius deak; Franciscus Török

Paulus Nagy; Demetrius Vincze

Georgius Szücz

Anthonius Varga valde divites

Joannes Varga

Georgius Petes filius; Nicolaus Petes pater

Ambrosius Bordogh; Emericus Brillas

Abertus Nagy; Albertus Brillas

Petrus Abram; Martinus Tar

Bernardus Piuzo; Michael Varga

Mathias Bairisz; Sebastianus Kys

Georgius Tot; Benedictus Czakussy

Valentinus Baronia; Michael Kys mortus, deserta; Emericus Kiczen mortus.

Georgius Barbos; Mathias Czep

Joannes Gera

In nova platea

Demetrius Nagy; valde divites

Georgius Kallos; Albertus Petes

Blasius Galffy; Benedictus Pirthoo

Blasius Kery; Benedictus Abram

Dionisius Nagy; Caspar Kys

Barrabas Nagy; Paulus Sereczÿ

Gregorius Petes; Georgius Byro

Clemens Pados; Valentinus Byro

Caspar Kesselö

Inquilini
Albertus Pap
Ambrosius Kaka
Joannes Fejer

Portio dominae Elisabeth Jaksit

Castrum Nagylak communiter
Civitas Nagylak medietas intra fossam, medietas extra fossam
Samson kutas integre
Zombathely integre
Castrum Sasvar integre cum oppido
Nagy Szechen, Kis Szechen integre

Divisio colonorum oppidi Czomorkan dominae Elisabeth:

Martinus Haÿos; Clemens Haÿos
Blasius Haÿos; Stephanus Tot
Petrus Szüry; Emericus Nÿrö
Benedictus Pereki; Joannes Mossa
Stephanus Bogiassi; Michael Brillas
Joannes Varga junior; Lucas Syro
Benedictus Priczo; Joannes Balicz senior
Lucas Garay; Benedictus Balas
Joannes Santa; Franciscus Farkas
Petrus Farkas; Caspar Garay
Joannes Fel; Lucas Czaky
Michael Giertani; Fabian Meszeni
Lucas Makay; Paulus Baiusz
Joannes Feier; Urbanus Byro
Joannes Balas; Lucas Balas

In nova platea residens

Lucas Kalmanczy
Blasius Czertan
Petrus Pereky
Laurentius Lantos
Valentinus Toth

In comitatu Themesiensi:

Nota: Quod ultra fluvius Maros septem villae sunt singulae nominantur Paterlaka, que his tres integrae dominae Elisabeth, tres vero integrae dominae Scolasticae cesserunt.

Septima vero Bodog Asszony Paterlaka nominata, medietas utraque cesserunt.

Item sunt octo villae circa partes Lugas; istae nisunt divisio et una platea civitatis Lugas, cum una curia ibidem habita.

Ladislau Zelemeri
cum sigillo

Sub text: Item sunt 8 villae circa partes Lugas, istae non sunt divisae ac una platea civitatis Lugas, unacum curia ibidem habita.

II

1559

MOL, Urbaria et Conscriptiones, Registrata, fasc. 11, nr. 41, p. 29-30.

Conscriptia bunurilor lui Petru Jaksić moștenite de către fiul său Ioan, care după moartea acestuia fără urmași, au intrat în posesia coroanei.

Sequuntur aliae possessiones egregii condam Petri Jakschits post suis obitum universa bona eius ad egregium Joannem Jakschits fulium eiusdem Petri Jakschits tanque ad legitimum haeredem devoluta sunt, que nunc per mortem et defectum seminis dicti egregiii Johannis Jakschits ad sacram imperatoriam regiamque maiestatem codescenderunt:

Cziomorkanÿ	portio possessionaria
Mezehegyes	portio
Gingitth	portio
Sombathel	in hac possessione habiut olim capitulum Aradiensis unam portionem possessionaria, alteras vero idem demortuus Joannes Jakschits
Kevest	portio possessionaria, altera ad Chanadiensis episcopatum pertinebat

Bozos	integra possessio
Rethkerth	portio episcopatum de Chanad, altera eiusdem Johannis Jakschits
Bossarak	portio

Ex his bonis sunt nonnullae possessiones quae a Thurcis possiduntur ut sequitur:

Keregeghaz	portio possessionaria
Kyszechyn	portio
Naghzechyn	portio
Wýnga	portio
Nagfalw	portio
Teleck	portio
Sixo	portio

Hac possessiones quoque apud arcem Giula tenenda sunt quae eciam non nisi visu speciali mandato sacrae caesareae maiestatis aut regiae maiestatis iampiam remittenda sine ita tamen ut dedis omnibus quibus potiori possibile fuerit tanque de abatarum, villarum proventibus varis bona fermetur.

TWO DOCUMENTS REGARDING THE JAKŠIĆ'S POSSESSIONS IN CENAD AND TIMIȘ COUNTIES

(Abstract)

Keywords: voyvod Jakša, the family male line, the female offspring, Hungarian crown

The noble family Jakšić of Nădlac was in the fifteenth and sixteenth century's one of the most representatives of the Banat, because of political involvement and by the land owned. Originating from Serbia and settled in County Cenad, in the mid fifteenth century, the sons of voyvod Jakša have succeeded in a few decades to build up an impressive estate consist of 85 possessions. In the first half of the sixteenth century the family male line is extinguished and accumulated wealth is divided between the female offspring. The first of the two attached documents reveal how the ladies were able to divide family property while the second captures the alienation of the field came into the hands of the Hungarian crown.